

10. Кузнецова Н. Ф. Избранные труды / Н. Ф. Кузнецова. – СПб : Юридический центр Пресс, 2003. – 834 с.
11. Калмиков Д. Аналіз санкцій статті 150 Кримінального кодексу України / Д. Калмиков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 37–42.
12. Трайнин А. Н. Состав преступления по советскому уголовному праву / А. Н. Трайнин. – М. : Госюриздат, 1951. – 385 с.
13. Ковалев М. И. Эффективность уголовно-правовых санкций в законодательстве, теории уголовного права и судебной практике / М. И. Ковалев // Проблемы советского уголовного права и криминологии. – Свердловск, 1971. – С. 117–118.
14. Тихонова С. С. Особенности конструирования санкций в уголовном законе : теория и законотворческая практика / С. С. Тихонова // Юридическая техника. – Ч. 2. – 2013. – № 7. – 921 с.

УДК 343.43

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ОБ'ЄКТ ЗАХОПЛЕННЯ ЗАРУЧНИКІВ

Володіна О.О.,

к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права № 2

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу одного з обов'язкових елементів складу злочину, передбаченого ст. 147 КК України («Захоплення заручників»), – його безпосередньому об'єкту в аспекті завдань, що поставлені перед наукою кримінального права та практикою застосування кримінального закону. На підставі ретельного дослідження законодавства, наукових позицій зроблено спробу сформулювати його визначення. Запропоновані шляхи подальшого вдосконалення кримінального законодавства в цій сфері.

Ключові слова: захоплення заручників, безпосередній об'єкт, свобода особи, особиста свобода, особиста недоторканність, громадська безпека.

Володіна О.А. / К ВОПРОСУ ОБ ОБЪЕКТЕ ЗАХВАТА ЗАЛОЖНИКОВ / Национальный юридический университет им. Ярослава Мудрого, Украина

Статья посвящена анализу одного из обязательных элементов состава преступления, предусмотренного ст. 147 УК Украины («Захват заложников»), – его непосредственному объекту в аспекте задач, которые поставлены перед наукой уголовного права и практикой применения уголовного закона. На основании тщательного исследования законодательства, научных позиций сделана попытка сформулировать его определение. Предложены пути дальнейшего совершенствования уголовного законодательства в этой сфере.

Ключевые слова: захват заложников, непосредственный объект, свобода личности, личная свобода, личная неприкосновенность, общественная безопасность.

Volodina O.A. / ON THE ISSUE OF HOSTAGE-TAKING OBJECT / Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine

This article analyzes one of the essential elements of the offense under Art. 147 of the Criminal Code of Ukraine («Hostage-taking») – its direct object – in relation to the tasks assigned to the science of criminal law and practice of criminal law. Despite the considerable amount of work into the issue, today virtually no comprehensive scientific study of the direct object of hostage-taking, because the purpose of this article is that on the basis of a careful analysis of the criminal law to formulate its concept and reveal its contents. Systematically and in detail the categories such as «individual liberty,» «personal freedom,» «personal security», «public safety.» Based on the research of these concepts obrhnutovuyetsya that the direct object of acts of hostage-taking is public safety, not individual liberty. A linguistic and scientific analysis of «hromadstva security», to determine public safety as a set of social relations that not only regulate the safe conditions of society, but also to maintain a level of protection of society, which is sufficient for its normal functioning.

Public safety is in an interdisciplinary and complex social phenomenon should be seen as a set of social relations that provide safe conditions of society. Its social function is that reflected in the public consciousness, it is associated with a certain level of confidence of citizens in society and the protection of specific individual from socially dangerous encroachments on the inviolability of basic social benefits. The system of public security includes a range of measures of legal, economic, political, organizational, technical, scientific and otherwise, that has the main objective of supporting socially acceptable level.

When deciding on the concept of «public security», that is, the circle of those relations which it covered, it is appropriate to note that crimes against public safety is always inextricably linked with the infliction of physical, financial, organizational or other harm to citizens, property of special institutions etc. At the same time it does not mean that the commission of those offenses necessarily caused the entire range of the specified harm. In some cases the damage may be physical, material or combinations and can only be caused by some social benefits, but not all. Thus, public security includes a set of social relations that provide life and health, property relations and so on. In other words, the infliction of physical, material or other damage in the commission of crimes against public security covered by the concept of «disturbing public security».

The ways of further improving the criminal legislation in this area.

Key words: hostage-taking, direct object, individual liberty, personal freedom, personal integrity, public safety.

Класифікація злочинів за характером суспільних відносин, на які вони посягають, формування розділів КК України в процесі кодифікації кримінального законодавства, а також кваліфікація конкретних злочинних діянь відповідно до кримінального закону розпочинається з визначення їх об'єкта. Саме він дає змогу вирішити питання про характер (зміст) і ступінь суспільної небезпечності будь-якого злочинного діяння, у тому числі й захоплення заручників (ст. 147 КК України).

Переважає більшість учених-криміналістів обґрунтовано визнають об'єктом злочину охоронювані нормами кримінального права суспільні відносини, яким злочинном заподіюється значна шкода чи створюється загроза її заподіяння [1, с. 13]. Такої ж позиції дотримуємося й ми,

досліджуючи питання безпосереднього об'єкта злочину, передбаченого ст. 147 КК України.

Під безпосереднім об'єктом злочину в теорії кримінального права розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону та яким заподіюється шкода злочинном, що підпадає під ознаки певного складу [1, с. 88]. Саме його покладено в основу кваліфікації злочинів, і з його допомогою провадиться розмежування суміжних злочинів. Безпосередній об'єкт виступає складником тих суспільних відносин, які є родовими відповідних злочинів. Тому правильне визначення безпосереднього об'єкта будь-якого злочину, у тому числі й захоплення заручників, є актуальним і досить важливим.

Проблеми відповідальності за захоплення заручників у радянському праві досліджували такі науковці, як І. Білас, Д. Волкогонов, А. Некрич, В. Верстюк, С. Мельгунов. Проте їхні праці присвячені в основному питанням утворення Радянської держави, становленню й діяльності карально-репресивної машини, політичним репресіям, а тому проблема відповідальності за захоплення заручників у них висвітлена недостатньо [2, с. 50], що й зумовило її розгляд у даній науковій статті. Незважаючи на значну кількість робіт із зазначеної тематики, на сьогодні практично відсутнє комплексне наукове дослідження безпосереднього об'єкта захоплення заручників, тому мета даної статті полягає в тому, щоб на підставі ретельного аналізу кримінального закону сформулювати його поняття і розкрити його зміст.

У юридичній літературі питання про безпосередній об'єкт захоплення заручників до цього часу серед правників не одержало однакового вирішення. Так, безпосереднім об'єктом цього злочину називають життя, здоров'я та свободу громадян, а також громадську безпеку [3, с. 33], фізичну свободу (волю) людини, право її на вільне пересування, особисту недоторканність [4, с. 113], особисту волю й особисту безпеку [5, с. 412], громадську безпеку [6, с. 13].

Для визначення цього поняття насамперед необхідно з'ясувати зміст термінів «свобода» і «безпека». Слово «свобода» походить від тричленного додавання – «свое бытие дающее» [7, с. 262, 263]. Свобода – надзвичайно складний феномен, і залежно від того, в якому аспекті розглядається це поняття, залежить і його зміст. Як філософська категорія свобода означає здатність людини вільно визначати свої дії й відповідно реалізовувати себе, можливість прояву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи й суспільства [8, с. 1109]. При цьому межами свободи служать інтереси іншої людини, соціальних груп і суспільства в цілому, а також природи як суттєвої основи існування суспільств [9, с. 311]. Тому свобода – це зумовлена об'єктивними обставинами можливість діяти відповідно до вимог реальної дійсності, закономірностей розвитку природи й суспільства.

У суспільстві свобода особи обмежується його інтересами. Треба виходити з того, що межі й характер свободи індивіда, будучи визначеними об'єктивними закономірностями розвитку суспільства, відбивають рівень його політичної, правової й духовної свідомості. Людина вільна тією мірою, якою об'єктивно існуючі умови дозволяють їй виявляти й розвивати свої здібності, задовольняти власні потреби.

Свобода може розглядатись і як певний соціальний стан, а також розумітись як сукупність так званих суб'єктивних публічних прав і свобод особи. Термін «суб'єктивне» вказує на належність певному суб'єктові права на певні юридично визнані за ним можливості, якими він може скористатися або не скористатися на свій розсуд. Природа суб'єктивного права характеризується двома підходами – позитивістським і природноправовим. Позитивістський характеризує суб'єктивне право як певну можливість, що повністю залежить від держави, природно-правовий змальовує суб'єктивне право як таке, що випливає з природи самої людини, існує незалежно від чіткої волі. Можливість людини і громадянина на свободу й особисту недоторканність розглядається як право індивідуальних суб'єктів, оскільки питання стосується кожного індивіда, повноважного користуватися такими соціальними благами, як свобода й особиста недоторканність, не сприймаючого незаконного його обмеження з боку будь-кого. Саме в цьому й полягає матеріальна сутність названого суб'єктивного права.

Основні права і свободи особи закріплені в Конституції України й за своєю соціальною сутністю визначають засади правового становища особи в державі, виражають найбільш істотні, корінні зв'язки між суспільством та особою. У розділі II Основного Закону встановлені як права

громадян, так і їхні свободи. Свобода особи в тому сенсі, в якому це поняття застосовується в Конституції, як справедливо зазначається в літературі, є завжди правом громадянина на певну систему можливостей у тій чи іншій сфері суспільного життя [10, с. 24].

Якщо свобода особи може розглядатись як комплекс прав та обов'язків, наданих людині державою, то особиста свобода є насамперед сукупністю реальних можливостей, що дають змогу повсякденно реалізовувати надані їй права й покладені на неї обов'язки. З урахуванням цього можна стверджувати, що ні свобода особи, ні особиста свобода не можуть бути визнані основним безпосереднім об'єктом захоплення заручників з огляду на спрямованість даного злочину та його специфіку. Це твердження стосується й особистої недоторканності, поняття якої містить у собі можливість вільного вибору людиною (в окремих випадках – її законними представниками) місця перебування, здійснення свободи пересування, а також вільного вибору характеру поведінки, позбавленої примусу [11, с. 204].

Тому найбільш обґрунтовано видається позиція тих дослідників, які під безпосереднім об'єктом аналізованого злочину розуміють громадську безпеку. Проте й таке його визначення є неповним і не зовсім точним. Його слід конкретизувати. А це вимагає більш чіткого окреслення кола цих відносин.

Термін «безпека» є достатньо відомим у доктрині кримінального права (громадська безпека, безпека особи, екологічна безпека, безпека руху тощо). У законодавстві також закріплено термін «національна безпека», під якою слід розуміти безпеку України, її народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в країні. Інакше кажучи, вона становить собою систему поглядів на забезпечення в державі безпеки особи, суспільства й України від зовнішніх і внутрішніх загроз у всіх сферах життєдіяльності. Тому ми цілком погоджуємося з позицією В.С. Комісарова, відповідно до якої безпека особи, громадська безпека й безпека держави є видовими складниками національної безпеки [12, с. 169].

Лінгвістичний аналіз терміна «безпека» («стан, коли кому-, чому-небудь ніщо не загрожує, безпечність, безпека» [13, с. 115]) дає підставу стверджувати, що це стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства й держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто важливе соціальне благо, для підтримки й збереження якого держава й суспільство мають докладати всіляких зусиль.

Громадська безпека як правове явище й об'єкт кримінально-правової охорони стала предметом наукових досліджень порівняно недавно. При цьому більшість учених акцентували увагу в даному понятті на порушенні правил взаємодії людей з технічними системами або правил поведіння із суспільно небезпечними предметами, підкреслюючи «технічний» характер громадської безпеки [14, с. 4]. Але, як правильно зазначає В.С. Комісаров, зміст останньої не можна зводити тільки до дотримання різних правил щодо виконання спеціальних робіт і поведіння із суспільно небезпечними предметами, бо такий підхід необґрунтовано обмежує громадську безпеку тільки сферою локальної чи професійної діяльності. Джерелом небезпеки для суспільства можуть виступати не тільки небезпечні виробництва і предмети, а й небезпечні форми поведінки людей, особливо ті, що знаходять прояв у насильницьких її формах [12, с. 172]. Інші правники, розуміючи під громадською безпекою певну систему суспільних відносин, що забезпечують попередження й усунення загальної небезпеки насильницького заподіяння шкоди охоронюваним правом інтересам у цілому, які гарантують тим їх стійкість і надійність [15, с. 25], навпаки, необґрунтовано ототожнюють безпеку громадську й національну.

Громадська безпека є багатоплановим і складним соціальним явищем, яке слід розглядати як сукупність суспільних відносин, що забезпечують безпечні умови життя

суспільства. Її соціальна функція полягає в тому, що, відбиваючись у громадській свідомості, вона асоціюється з певним рівнем упевненості громадян у захищеності суспільства й конкретного громадянина від суспільно небезпечних посягань, у недоторканності основних соціальних благ. Система забезпечення громадської безпеки містить у собі комплекс заходів правового, економічного, політичного, організаційного, науково-технічного та іншого характеру, що має основним завданням підтримку її соціально прийняттого рівня.

Вирішуючи питання про зміст поняття «громадська безпека», тобто про коло тих відносин, що ним охоплюються, доцільно зазначити, що злочини проти громадської безпеки завжди нерозривно пов'язані із заподіянням фізичної, матеріальної, організаційної або іншої шкоди громадянам, власності, діяльності спеціальних інститутів тощо. Водночас це не означає, що при вчиненні цих злочинів обов'язково заподіюється весь спектр указаної шкоди. В окремих випадках шкода може мати фізичний, матеріальний або комбінований характер і може бути заподіяна лише деяким соціальним благам, а не всім. Таким чином, громадська безпека містить у собі сукупність суспільних відносин, що забезпечують життя і здоров'я громадян, відносин власності тощо. Інакше кажучи, заподіяння фізичної, матеріальної або іншої шкоди при вчиненні злочинів проти громадської безпеки охоплюється поняттям «порушення громадської безпеки».

Важливою функцією громадської безпеки є попередження, відвернення загрози життю і здоров'ю людей, відносинам власності й діяльності різних інститутів, суспільства й держави від суспільно небезпечних форм поведінки особи, а також підтримка рівня захищеності вказаних благ, достатнього для виконання людьми й суспільством своїх соціальних функцій.

Вищевикладене дає змогу визначити громадську безпеку як певну сукупність суспільних відносин, що не

лише регулюють безпечні умови життя суспільства, а й підтримують такий рівень захищеності суспільства, який є достатнім для його нормального функціонування.

Виходячи зі спрямованості дій при захопленні заручників, можемо зробити висновок, що основним безпосереднім об'єктом цього злочину виступає саме громадська безпека. Це зумовлюється насамперед тим, що захоплення заручників заподіює шкоду невизначено широкому колу суспільних відносин: безпеці особи, відносинам власності, нормальній діяльності підприємств, установ, організацій, соціальних інститутів. При цьому фундаментальні соціальні цінності суспільства порушуються опосередковано, шляхом заподіяння шкоди відносинам, що регламентують безпечні умови життя суспільства. Отже, з огляду на загальну спрямованість, єдиний злочинний умисел захоплення заручників як злочин посягає перш за все на громадську безпеку. Хоча цей злочин неможливо вчинити, не обмеживши свободу конкретної людини, однак основна його небезпека в тому, що він завдає шкоди життєво важливим інтересам усього суспільства, невизначено великому колу осіб. Про це свідчить і мета його вчинення – спонукання родичів затриманого, державної або іншої установи, підприємства чи організації, фізичної або службової особи до вчинення чи утримання від учинення будь-якої дії як умови звільнення заручника. Саме ж захоплення чи тримання потерпілого є лише засобом досягнення основної мети. Тому суспільні відносини, що забезпечують свободу людини, слід визнати в цьому злочині додатковим обов'язковим, а не основним безпосереднім об'єктом. Вважаємо, що в процесі подальшого вдосконалення кримінального законодавства України норму про кримінальну відповідальність за захоплення заручників доцільніше було б включити в розділ «Злочини проти громадської безпеки», оскільки основним безпосереднім об'єктом даного злочину виступає громадська безпека. Саме в такий спосіб, до речі, вирішено це питання в КК РФ (ст. 206), Узбекистану (ст. 245) та деяких інших країн.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве / В.Я. Тацій. – Х.: Вища шк., 1988. – 198 с.
2. Максимець Г. Институт заложников в радянському праві / Г. Максимець
3. // Наук. Вісн. ВДУ. – 1999. – № 2. – С. 49–53.
4. Назаров В. Захват заложников – закон и практика / В. Назаров, В. Прошляков // Соц. законность. – 1991. – № 3. – С. 32–33.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / під заг. ред. М.О. Потєбенька, В.Г. Гончаренка : у 2-х ч.: Особл. ч. / М.О. Потєбенько, В.Г. Гончаренко. – К.: Форум, 2001. – 942 с.
6. Кримінальний кодекс України : Наук.-практ.коментар / за заг.ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-ге вид., переробл. і доп. – Х.: ТОВ «Одіссей», 2004. – 1152 с.
7. Бауцьков Д. Отграничение насильственного похищения человека от захвата заложника / Д. Бауцьков // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 13–14.
8. Преображенский А.Г. Этимологический словарь русского языка : в 2-х т. / А.Г. Преображенский. – Т. 2. – М.: Гос.изд-во нац. и иностр. словарей, 1959. – 1284 с.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К.: Ірпінь: Перун, 2001. – 1440 с.
10. Данильян О.Г. Основи філософії : навчальний посібник / О.Г. Данильян, В.М. Тараненко. – Х.: Право, 2003. – 352 с.
11. Права личности в социалистическом обществе : монография / отв. ред.
12. Кудрявцев В.Н. – М.: Наука, 1981. – 272 с.
13. Володина О.А. О непосредственном объекте похищения человека / О.А. Володина // Пробл. законності : Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2001. – Вип. 50. – С. 201–206.
14. Курс уголовного права : Особ. ч. : учебник для вузов / под ред. Г.Н. Борзенкова, В.С. Комиссарова. – М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. – Т. 4. – 672 с.
15. Новый тлумачний словник української мови : у 4-х т / укл. В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – Т. 1. – К.: Аконті, 2000. – 912 с.
16. Ткаченко В.И. Преступления против общественной безопасности : монография / В.И. Ткаченко. – М.: ВЮЗИ, 1984. – 80 с.
17. Тихий В.П. Уголовно-правовая охрана общественной безопасности / В.П. Тихий. – Х.: Вища шк., 1981. – 172 с.